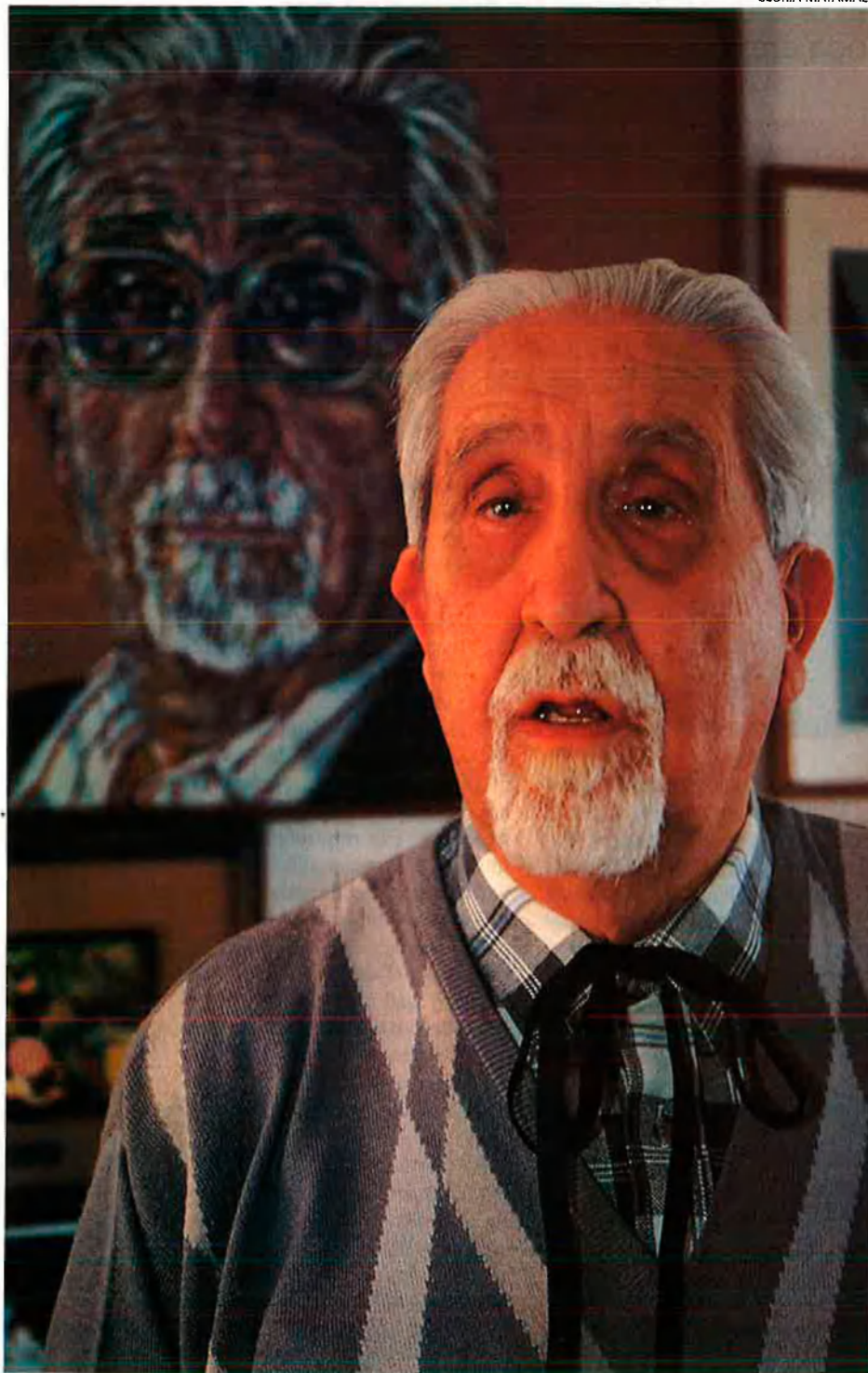

Gonçal Castelló: un senyor de Gandia

GLÒRIA MATAMALA

Gonçal Castelló, periodista i escriptor, s'ha significat pel vitalisme i el compromís nacional. Són 84 anys d'un català de la Safor.

Malgrat l'edat, Gonçal Castelló encara conserva un cert aire de jove amant de la velocitat a la manera futurista, d'homenet amb barret d'ala ampla i vestit blanc de seda al bell mig d'un quadre parisenc dels anys vint.

El seu amic Joan Fuster el va descriure com una persona de "caràcter extravertit, disparat i eufòric" i encara no sé si va fer curt. El cas és que aquest escriptor, agitador polític, patriota, enginyer agosarat de la cultura, periodista d'urgència, advocat i no sé quantes coses més, és en el fons –i sobretot– una mena de reivindicador incansable del goig de viure.

Gonçal Castelló va nèixer un 9 d'octubre de 1912 a Gandia (la Safor) al si d'una família acomodada que tenia la seua residència al que ara és el carrer de Sant Francesc de Borja. "El meu pare –recorda Gonçal– era advocat i es dedicava a l'exportació i importació. Era un home de Canalejas, liberal. Provenia d'una família que s'havia fet rica amb el negoci de les cavalleries. El meu avi matern, Donato Gómez-Trevijano era un republicà federalista, progressista i maçó. Fou qui va fer el port de Gandia i el ferrocarril entre la capital de la Safor i Alcoi. Amb el ferrocarril començaren a arribar els primers burgesos d'Alcoi a construir els seus xalets a la platja... és curiós, tots par-

laven valencià, mentre que a Gandia ja començava a haver-n'hi alguns que parlaven castellà”.

Els de l'esgarripança. Ben aviat, la família –sense perdre mai el contacte amb Gandia– es trasllada a la ciutat de València. El petit Gonçal fa els seus estudis als maristes, on rep una educació fèrria i afrancesada. La Universitat de València, en la qual ingressa l'any 1929 en plena dictadura de Primo de Rivera, serà, però, una de les èpoques més determinants de la seua vida. Comptat i debatut, l'inici d'una vida plena d'activitat i amics. “Al carrer de la Nau –explica– vaig conèixer Manuel Sanchis Guarner, un xicot de Carlet que li deien Bernat Clariana, Beneyto Pérez, que temps a venir es faria un feixista, i el seu germà Bartolomé... també era company meu l'Arturo Zabala, un personatge que, acabada la guerra, seria molt important en els assumptes culturals de la ciutat...” Gonçal no deixa de recordar amb certa perplexitat el valencianisme d'aquells anys i en què tan aferrissadament acabaria militant temps després: “Manuel Sanchis Guarner era d'allò que en dèiem la “colla de l'esgarripança”... el cas és que ens feia gràcia la seua manera d'usar l'idioma i d'ací el nom... tot plegat els valencianistes eren uns personatges estranys en una universitat en què quasi tothom parlava el castellà. Hi havia el Francesc Carreres Calatayud, que fins i tot arribà a escriure un llibre però que va acabar fent-se anglès, o el Julián San Valero, que es va fer un furibund anticatalanista. Bé, era un grup mínim... el valencianisme pràcticament es reduïa a Lo Rat Penat, una institució que llavors ja era carrinclona i molt de dretes. Justament davall de ma casa, al carrer de Sorní, hi vivia un dels seus màxims dirigents, un tal Godofredo Ros, molt dretà i que sempre parlava un valencià molt acadèmic. Sanchis Guarner formava part del més encara minoritari valencianisme d'esquerres... érem amics. També vaig fer amistat amb Joan i Josep Renau, amb el fill de Maximilià Thous... A la univer-

sitat arribaven periòdics en català molt d'esquerres com *L'Hora* o *La Humanitat* i Lluís Companys i Francesc Macià eren personatges molt populars. En fi, l'atracció per Catalunya era molt gran, però de llibres, no n'arribava cap ni un i la consciència nacionalista llavors es reduïa bàsicament a la intuïció”.

Gonçal Castelló, lector incontinent per aquell temps de les obres de Blasco Ibàñez i membre de les Joventuts Comunistes, una vegada acabats els estudis va a parar a la mallorquina població de Felanitx a exercir com a professor de francès en l'institut de segon ensenyament, feina que abans ja havia exercit a Cervera de Ríu Alhama (Logronyo).

Enrere quedava, doncs, la Universitat, en la qual havia tingut ocasió d'intervenir en la fundació de la Federació Universitària Escolar (FUE) i de la qual havia eixit com a llicenciat de Dret, Filosofia i Lletres. “Allò del francès –prosegueix Gonçal– em venia primer

Castelló era un dels estudiants valencians dels anys 30, polititzats i compromesos amb els moviments socials del seu temps.

pels maristes. Però també per la influència d'un germà de la meua mare casat amb una francesa i que era cònsol a Bèlgica. Bé, arribé a Felanitx i descobresc tot un món. Tinc per company Andreu Crespí, que em parla de la Catalunya Gran, de la unitat de la llengua, de Pompeu Fabra i que em dona el primer llibre en català: *L'illa de la calma* de Santiago Rossinyol. Ell és el meu mestre de catalanisme. Tinc un record molt entranyable de Felanitx. Per cert que un dia, quan era al casino de la població, vaig veu-

re entrar el Manuel Sanchis Guarner vestit a l'anglesa i acompanyat d'un altre senyor que després resultaria ser Francesc de Borja Moll. Anaven tot atrafegats amb allò del diccionari. Passàrem el dia junts...”.

L'escriptor de Gandia recorda amb gratitud la publicació a València de la revista *Nueva Cultura*. “Quan jo encara era estudiant universitari va visitar València –explica amb un punt d'emoció– el redactor en cap de *L'Humanité*, Paul Vailland Coutourier. Li vaig fer de cicerone per tota la ciutat i després, durant un viatge posterior a París, Vailland em va presentar Louis Aragon. Aragon em donà els estats de l'Association d'Écrivains et Artistes Revolutionnaires. Intentàrem legalitzar a València aquesta associació però el governador civil va dir que ni parlar-ne, d'allò de “revolucionaris”. Fundem igualment el grup, però amb el nom de Unión de Escritores y Artistas Proletarios. A l'associació també entra el Max Aub, llavors encara un desconegut... i durant el bienni negre (1934-1935) és quan ix la revista

Gonçal Castelló, de jove. El seu company d'universitat, Manuel Sanchis Guarner, en deia que era un elegant entre els elegants, en aquella colla de joves estudiants valencians.

El periodista de Gandia amb la seua dona, Elisabet Orri. Durant un acte reivindicatiu nacionalista.

Nueva Cultura, Josep Renau n'era el gran artífex... L'any que esclatà la guerra, a *Nueva Cultura* apareixen ja escrits en català com els d'Emili Gómez Nadal o Ricard Blasco. Però no solament es catalanitza la revista, sinó també l'associació, que, coincidint amb el Congrés per la Defensa de la Cultura l'any 1937, passa a dir-se Aliança d'Intel·lectuals per la Defensa de la Cultura".

La guerra sorprèn Gonçal Castelló a Madrid i en bona part acaba frustrant les seues activitats culturals amb els amics de *Nueva Cultura*.

"Jo parava —explica— per Madrid. M'hi havia desplaçat pràcticament en tornar de Felanitx per mirar de fer alguna oposició. Els valencians ens reuníem al cafè Broadway, molt a prop del cinema Callao, en una taula al costat dels gallecs. El dia que van assassinar Calvo Sotelo, Castelao, el destacat líder nacionalista gallec, es va exclamar duent-se les mans al cap: Això és el principi de la fi!, i en efecte, poc després començà la guerra".

Durant la guerra Castelló va lluitar als fronts d'Aragó, Catalunya i Llevant. Es graduà a l'Escola d'Estat Major de Barcelona i fins i tot fou nomenat cap de l'Estat Major de la 54 Divisió encarregada

La guerra del 36-39 i la repressió franquista foren viscudes per ell i han centrat una bona part de la seua obra.

de la defensa de València. Com la de milers de valencians, la guerra de Gonçal Castelló s'acaba al port d'Alacant i encara al camp de concentració d'Albatera del qual aconseguí evadir-se.

"Vaig amagar-me —relata— en una mena de pensió a la ja desapareguda plaça de Pellicer de València. Un dia em trobí amb Hèctor Quinones, un important personatge del Partit Comunista, que em proposà de muntar una xarxa d'evasió per als nostres. Em facilità documentació falsa i m'hi vaig posar. Però en tornar del Pirineu vaig anar a veure'l i ens detenen a tots dos. Ingressí a la presó relacionat amb el sumari Quinones, però al cap d'un

mes em van soltar. Malauradament un temps després Diego Sevilla Andrés, un dels principals anticatalanistes de València i orquestrador anys més tard de la campanya contra Joan Fuster pel llibre sobre el País Valencià, em reconegué pel carrer. Un bon dia se'm presentà amb una altra persona al cafè Hungaria, on jo despatxava assumptes relacionats amb l'herència del meu pare, finat feia molt poc temps. Em detingué i em tancaren a la presó durant set anys, concretament fins al 1945. Diego Sevilla assegurava que jo era el responsable de l'afusellament de tres soldats del bàndol nacional, una mentida al·lucinant. Molts anys després me'l vaig trobar per València i encara tingué la cara de voler saludar-me... naturalment m'hi vaig negar. Vaig tenir de company de cel·la Julián San Valero. El recorde un catalanista i un socialista convençut, després es va capgirar".

El confinament a Madrid. Després de complir condemna, Gonçal és confinat a Madrid per ordre del Tribunal contra los Delitos de Masonería i Comunismo. Es a la capital de l'estat on acaba passant bona part de la seua vida, i a més, on pren consciència de la seua adscripció nacional. "Després d'un breu període com a auxiliar de segona en una companyia d'assegurances, vaig entrar al bufet del prestigiós Antonio Pedrol Rius. Allà vaig passar dotze anys com a advocat fins que vaig aconseguir netejar els meus antecedents penals i em vaig fer procurador de tribunals. Treballava al Tribunal de Orden Público (TOP), on em dedicava a la defensa sobretot de bascos i catalans". Castelló, per aquell temps, ja és un home amb una vida estable, assentat a Madrid, amb un despatx que li reporta uns bons ingressos econòmics i casat, concretament amb l'actriu Lola Gaos. "L'any 63, si no recorde malament, en un dels meus nombrosos viatges a Barcelona per qüestions professionals, va caure a les meues mans *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster... me'l vaig llegir a la cafeteria Luna tot d'una tirada... no tens ni idea —engega amical-

ARXIU

ment-, va ser... va ser, com una revelació! era allò, allò mateix... les coses que jo tantes vegades havia pensat, que havia intuït, eren allà escrites... i tan clarament!”

La lectura de Joan Fuster desfermà en Gonçal Castelló una fe i passió nacionalista impressionant que es va acreïxer amb el seu confinament a la Meseta.

“Vaig contactar llavors –prosegueix– amb l’escriptor i paisà meu Josep Rausell per fer-li saber que volia conèixer aquell valencià de Sueca. I gràcies a les gestions de Vicent Ventura em vaig trobar un dia davant de la porta de Joan Fuster. Em rebé amistosament i vam parlar hores i hores...”

Aquella no seria ni de bon tros la darrera trobada entre els dos valencians, que durant anys van mantenir una ferma amistat que encara avui des del record entranyable del gandienc s’allargassa en la memòria.

El naixement de ‘La Colla Tirant lo Blanc’. Aquell mateix any Fuster publicava per encàrrec de l’editorial Destino *El País Valencià*. El llibre fou motiu d’una violenta campanya contra Fuster capitanejada per un personatge sinistre ben conegut de Gonçal Castelló: Diego Sevilla Andrés. Cinc anys més tard, al juny de 1968, aquell malaurat episodi servia com a excusa per homenatjar el suecà. Al restaurant La Pepica s’aplegaren, entre d’altres, el periodista Vicent Ventura, Gonçal Castelló, Ricard Blasco, Soler i Godes, Francesc de Paula Burguera, el pintor Zamorano, el notable Joaquim Maldonado... Arran d’aquella trobada es parla de repetir una experiència semblant com aquesta a Madrid. I al maig de 1969, en la sala privada d’un estudi de doblatge de la capital de l’estat, es projecta la pel·lícula *El fava de Ramonet* rodada al 1932 i parlada íntegrament en valencià. A la projecció assisteixen Manuel Vicent, Joan Fuster, Ricard Blasco, Miquel Veyrat, Josep-Carles Clemente, Julià Garcia Candau, Ricard Zamorano, Francesc de Paula Burguera, Josep Melià, Josep-Antoni Bernabeu, Lluís Carandell, Joan Genovés,

“La Colla del Tirant lo Blanc” a Madrid i “Els quaderns del Gorg”, dos bons exemples del seu activisme valencianista.

Maria Fernanda Romeu, Manuel Romeu, Vicent Ventura, Joan Mollà, Miquel Guzmán i també, és clar, Gonçal Castelló.

El de Gandia relata així aquell episodi valencià en un dels seus articles: “Vam passar la pel·lícula *El fava de Ramonet*, un sàinet valencià potser una miqueta bròfec, produït per Lluïset Martí, el pastisser, un oncle de Garcia Berlanga. El film, en la seua estrena al país l’any 32, va tenir un èxit sorprenent; no era ni millor ni pitjor que les pel·lícules que es feien en castellà en aquells anys a Madrid, però l’èxit era per l’idioma. Després, com a final de la sessió, es va

projectar un documental sobre el soterrament del novel·lista Blasco Ibàñez l’any 1933, en el qual es veia l’arribada a València del govern de la Generalitat catalana, encapçalat per l’‘Avi’, Francesc Macià”.

També en acabar la sessió se celebra un sopar al restaurant La Criolla, del carrer de Fuencarral, i allí es va constituir “La Colla Tirant lo Blanc”. “Acordàrem celebrar reunions periòdiques i a mi em varen nomenar ‘el Gran Manifestador’, encarregat de cercar el restaurant i redactar les targetes de les convocatòries”, recorda.

La Colla, a més a més, acordà la

Castelló amb Joan Fuster, Ricard Blasco, Enric Soler Godes, Ricard Zamorano i Joaquim Maldonado en un sopar fet l’any 68 al restaurant la Pepica de València en homenatge a Fuster. A sota, instantània de Castelló.

Gonçal Castelló, rar exemple de memorialista valencià

Amics, saludats i coneguts, un títol afectuosament manllevat a Josep Pla encapçala el darrer treball literari de Gonçal Castelló. Unes memòries que l'escriptor de Gandia encara guarda amb resignació al calaix del despatx.

Castelló ha tornat a escriure dins els termes del memorialisme o de l'autobiografia-ficció. Parlem d'un gènere en el qual cap valencià no ha gosat endinsar-se, sinó els algerinencs Martí Domínguez (*L'Ullal*) o Josep Pérez (*Fulles seques*).

Viure a Madrid (1973), *Dia a dia des dels Països Catalans* (1977), *Sumaríssim d'urgència* (1979), *La clau d'un temps* (Premi Jaume Roig de l'Ajuntament de València, 1982),

Terra guanyada i altres contes (1985), *Vida i Miracles d'Antoni Miró* (1984), i *València dins la tempesta* són els títols publicats per aquest veterà que, a més a més, quedà finalista dels premis Oc-

l'any 1984 amb l'obra *La gangrena*.

Articulista d'urgència de mitjans tan diversos com

Tele-Estel, *Última Hora*, *Ciudad*, *Diario de Valencia*, *Levante*, *Mundo Diario*, *Gorg*, *Canigó* o *l'Avui*, Gonçal Castelló també ha conreat amb un cert èxit el gènere de la narrativa, amb desenes de contes.

Un dels seus autors preferits, i que ha reivindicat insistentment des de sempre, és el seu bon amic Enric Valor, que ell considera un dels millors autors de la literatura catalana, ensems amb els també valencians Vicent Andrés Estellés i Joan Fuster.

Castelló en darrer terme és l'exemple de l'escriptor tardà, vocacional, empès a la creació literària més per compromís amb la seua societat que no per necessitat vital. F. V.

protagonitzada per Castelló, durà fins al 1978. Una experiència en què el periodista, *bon vivant* i activista entusiasta, fou un dels artífexs més destacats.

"Els Quaderns del Gorg". La feina de Gonçal Castelló, però, no es limitava tan sols a l'organització d'amables àpats on descabdellar els inquietants entrellats de la cosa nacionalista. Ell és, per exemple, el responsable de l'aparició d'"Els Quaderns del Gorg". Però per entendre l'abast d'aquell projecte potser cal que ens remuntem a l'aventura editorial d'un altre valencià compromès, Joan Senent Anaya.

Senent, el 1969 –i aprofitant la Ley de Prensa y Imprenta promulgada tres anys abans pel ministre Fraga Iribarne–, havia tret al carrer una revista bibliogràfica anomenada *Gorg*. Un projecte, cal dir, que va anar –mentre va durar– a càrrec de la seua butxaca. A *Gorg*, de règia factura i molta lletra, es pogueren llegir articles de Manuel Sanchis Guarner, Enric Valor, Antoni Seva i Maria Aurèlia Capmany, entre d'altres. Bàsicament centrada en aspectes culturals del nostre país, esdevingué una alenada d'aire fresc enmig del desolador panorama de la València franquista. I amb motiu. Sota la direcció d'Enric Valor, la revista havia arribat el 1971 a tenir 4.000 subscriptors, xifra gens menyspreable. Però *Gorg* havia estirat massa la corda amb el règim franquista, que no podia consentir-ne l'èxit. Finalment el delegat provincial del Ministeri d'Informació i Turisme a València, Sancho Borja, va decidir d'intervenir-hi. Era el final de *Gorg*. I és en aquesta part de la història on entra Gonçal Castelló.

Senent havia registrat al seu moment dues inscripcions: la de la revista bibliogràfica i la de l'editorial, totes dues sota el nom de *Gorg*. Si bé les autoritats franquistes havien cancel·lat el permís per publicar la revista, no ho havien fet amb el de l'editorial. Castelló llavors proposa a Senent la publicació de llibres tot emprant la capçalera editorial *Gorg*. Naixien així "Els Quaderns de *Gorg*". "Senent

GLÒRIA MATAMALA

L'escriptor de Gandia no perd l'optimisme pel que fa a la marxa del país. "La generació que puja pega molt fort", exclama.

fabricació d'un taulellet amb la figura del cavaller Tirant dibuixada per Josep Zamorano i encarregada per Vicent Ventura a una fàbrica de ceràmica d'Onda (la Plana Baixa). El taulellet en qüestió passaria a ser l'entrançable emblema d'aquell grup de valencians majoritàriament establerts a Madrid.

Fet i fet, l'aventura de la Colla,

ARXIU

"La Colla Tirant lo Blanc" de Madrid en un sopar, l'any 1987. Hi velem Gonçal Castelló, Francesc de Paula Burguera, Julià Garcia Candau, Joan Genovés i Ricard Zamorano.

estava –escriu Castelló en un article que repassa aquell incident– decebut i cansat d'esmerçar-hi més diners i em va pregar de fer-me càrrec de la nova idea i de continuar econòmicament la publicació de Gorg. Vaig acceptar l'aventura..."

El primer número d'"Els Quaderns del Gorg" aparegué el dia 9 d'octubre de 1973 i duraren un any. El prodigi d'articular ni que fóra tan precàriament, un discurs nacional mitjançant la lletra impresa de bell nou s'havia produït. El balanç després de tot, i malgrat els franquistes, havia estat positiu. En "Els Quaderns del Gorg" havia escrit gent de tanta vàlua com Ernest Lluch, Fuster o Josep Melià. Tampoc faltaren a la cita els dibuixos de Josep Renau o d'Antoni Tàpies.

Castelló, per aquest temps ja era ficat de ple en l'escriptura. Més endavant s'hi posaria també en l'activitat més clarament política, sempre en les files del nacionalisme més conspicu, concretament en el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN).

Crec que encara s'emociona pensant totes aquestes coses.

Ara, a punt d'acabar el que ha estat una setmana d'intenses entrevistes en les quals sempre ens ha acompanyat la seua estimada Eli-

sabet, Castelló remena un grapat de fotografies. És l'àlbum senti-

mental d'un nacionalista que encara es deleix pensant en el seu país. Després de tot em fa l'efecte que Gonçal Castelló encara té ganes de guerra.

"Mira –explica serenament des del seu observatori del carrer d'Aribau– tinc la impressió que tot està molt parat... vull dir que la idea de Paisos Catalans fa molta nosa als polítics i no tenen ganes de remoure-la, i ja no parlem del que passa al País Valencià. Però trobe que la gent que ve, els joves que fan ara coses, pugen pegant molt fort... estan molt preparats i per força ha de passar alguna cosa". Castelló assevera des d'una íntima convicció. Entre llibres, entre tendres gravats de la ciutat de València, tot recordant els vells amics, els qui han mort i els qui encara hi són, abandonem la conversa.

Francesc Viadel

fundació
BANCAIXA

Del 26 de maig
a l'1 de juny.

AGENDA

27 Dimarts *Mediambientals*

Cicle: Ecología, Ética y Cambio Social.
"El origen de una crisis y de una respuesta".
Ricardo Almenar. Blòleg.
Sala Sorolla a les 19'30 hores.

28 Dimecres *Conferència*

Cicle: Las culturas del Rock.
"Notas sobre Raíces al viento".
Santiago Auserón. Música.
Sala Sorolla a les 19'30 hores.

29 Dijous *Cultural*

"La producción de tejidos de seda en la Valencia del siglo XVII: hacia la desintegración de la estructura artesanal".
Ricardo Franch. Professor Titular del Departament d'Història Moderna.
Universitat de València.
Sala Sorolla a les 19'30 hores.

Sala d'Exposicions

"Arte de la seda en la Valencia del siglo XVIII".
Fins al 8 de juny.

CENTRE CULTURAL

Plaça de Totuán, 23. Tel. 387 58 84. València